

Наукові перспективи
Видавнича група

ВІСНИК науки та
освіти
ISSN 2786-6165 (ONLINE)

Bulletin of Science and Education

серії: філологія, культура і мистецтво,
педагогіка, історія та археологія, соціологія

№5(35) 2025

**Видавнича група «Наукові перспективи»
Християнська академія педагогічних наук України**

«Вісник науки та освіти»

*(Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія»,
Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)*

Випуск № 5(35) 2025

Київ – 2025

Publishing Group «Scientific Perspectives»

Christian Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

"Bulletin of Science and Education"

*(Series" Philology ", Series" Pedagogy ", Series" Sociology ",
Series" Culture and Art ", Series" History and Archeology")*

Issue № 5(35) 2025

Kiev – 2025

ISSN 2786-6165 Online

УДК 001.32:1 /3/(477)(02)

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-5\(35\)](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-5(35))

«Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)»:
журнал. 2025. № 5(35) 2025. С. 2745

Рекомендовано до видавництва Всеукраїнською Асамблеєю докторів наук з державного управління (Рішення від 02.06.2025, № 1/6-25)

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України 10.10.2022 № 894 журналу присвоєні категорії "Б" із історії та археології (спеціальність - 032 Історія та археологія) та педагогіки (спеціальність - 011 Освітні, педагогічні науки)

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 23.12.2022 № 1166 журналу присвоєна категорія Б з філології (спеціальність - 035 філологія)

Журнал видається за підтримки Інституту філософії та соціології Національної академії наук Азербайджану, Всеукраїнської асоціації педагогів і психологів з духовно-морального виховання та Всеукраїнської асамблеї докторів наук з державного управління

Журнал публікує наукові розвідки з теоретичних та прикладних аспектів філології, соціології, науки про освіту, історії, археології, а також, культурології та мистецтвознавства з метою їх впровадження у сучасний науково-освітній простір.

Цільова аудиторія: вчені, лінгвісти, літературознавці, перекладачі, мистецтвознавці, культурознавці, педагоги, соціологи, історики, археологи, а, також, інші фахівці з різних сфер життєдіяльності суспільства, де знаходять застосування тематика наукового журналу

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), Research Bible, міжнародної пошукової системи Google Scholar

Головний редактор: Гурко Олена Василівна - доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, (Дніпро, Україна)

Редакційна колегія:

- ✚ Александрова (Верба) Оксана Олександрівна – доктор мистецтвознавства, доцент, професор кафедри теорії музики Харківського національного університету імені І. П. Котляревського, (Харків, Україна)
- ✚ Афонін Едуард Андрійович - доктор соціологічних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, (Київ, Україна)
- ✚ Булатов Валерій Анатолійович - старший викладач кафедри дизайну Українського гуманітарного інституту, член спілки дизайнерів України
- ✚ Вакулик Ірина Іванівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри журналістики та мовної комунікації Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)
- ✚ Волошенко Марина Олександрівна – доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології та соціальної роботи, Національний університет "Одеська політехніка" (Одеса, Україна)
- ✚ Вуколова Катерина Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри романо-германської філології та перекладу Білоцерківського національного аграрного університету (Біла Церква, Україна), доцент Дніпровського відділення центру наукових досліджень та викладання іноземних мов Національної академії наук України, Дніпро, Україна (Дніпро, Україна)
- ✚ Головня Алла Василівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- ✚ Гончарук Віталій Володимирович – к.пед.н., старший викладач кафедри хімії та екології «Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини», (м. Умань, Україна)
- ✚ Ісайкіна Олена Дмитрівна - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії та документознавства Національного авіаційного університету, член Спілки краєзнавців України (Київ, Україна)

- ✦ Колмикова Олена Олександрівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри гуманітарних дисциплін Дунайського інституту Національного університету "Одеська морська академія" (Одеса, Україна)
- ✦ Котельницький Назар Анатолійович - кандидат історичних наук, доцент кафедри права Чернігівського інституту інформації, бізнесу та права Міжнародного науково - технічного університету імені академіка Юрія Бугая, член - кореспондент Центру українських досліджень Інституту Європи РАН (Чернігів, Україна)
- ✦ Кошетар Уляна Петрівна - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри української мови та культури Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- ✦ Кулікова Тетяна Василівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри фізичного виховання та здоров'я людини, методист Обласного коледжу „Кременчуцька гуманітарно-технологічна академія імені А. С. Макаренка“ Полтавської обласної ради; Експерт Державної Служби якості освіти з питань акредитаційної експертизи освітньо-професійних програм фахової передвищої освіти; Член Української асоціації дослідників освіти (Кременчук, Україна)
- ✦ Куриш Наталія Костянтинівна – кандидат педагогічних наук, заступник директора з науково-навчальної роботи, Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області (Чернівці, Україна)
- ✦ Линтвар Ольга Миколаївна - кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- ✦ Литвинська Світлана Віталіївна - кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови та культури Національного авіаційного університету, (Київ, Україна)
- ✦ Матійчин Ірина Мстиславівна – кандидат мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри методики музичного виховання і диригування Навчально-наукового інституту музичного мистецтва Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (Дрогобич, Україна)
- ✦ Матяш Ольга Іванівна - доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри алгебри і методики навчання математики Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Вінниця, Україна)
- ✦ Мацько Віталій Петрович - доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови та літератури Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (Хмельницький, Україна)
- ✦ Михайленко Любов Федорівна - доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри алгебри і методики навчання математики Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Вінниця, Україна)
- ✦ Михальчук Роман Юрійович - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії Рівненського державного гуманітарного університету (Рівне, Україна)
- ✦ Мізюк Вікторія Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету управління, адміністрування та інформаційної діяльності Ізмаїльського державного гуманітарного університету (Ізмаїл, Україна)
- ✦ Міщенко Ірина Іванівна - кандидат мистецтвознавства, доцент, Заслужений працівник культури України, член Національної спілки художників України, доцент кафедри мистецтвознавчої експертизи Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (Київ, Україна)
- ✦ Ніколаєв Микола Ілліч - доктор історичних наук, професор кафедри історії на методикі її навчання Ізмаїльського державного гуманітарного університету (Одеса, Україна)
- ✦ Новік Крістіна Іванівна - координатор освітньо-технологічних проєктів в TeachEd (Великобританія)
- ✦ Осова Ольга Олексіївна - доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри іноземної філології Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (Харків, Україна)
- ✦ Палічук Юрій Іванович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри медицини катастроф та військової медицини Буковинського державного медичного університету (Чернівці, Україна)
- ✦ Потенко Людмила Олександрівна - кандидат філологічних наук, доцент, директор Черкаського інформаційно-учбового тренінгового центру Національного університету «Одеська юридична академія», доцент кафедри іноземних мов НУ «ОЮА», членкиня Центру українського-європейського наукового співробітництва (Одеса, Україна)
- ✦ Присяжнюк Олексій Миколайович - кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та методології науки ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Одеса, Україна)
- ✦ Прокопович Лада Валеріївна - доктор філософських наук, професор кафедри культурології та філософії культури Національного університету «Одеська політехніка» (Одеса, Україна)
- ✦ Равлюк Тетяна Анатоліївна - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
- ✦ Робак Ігор Юрійович - доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри суспільних наук Харківського національного медичного університету (Харків, Україна)
- ✦ Рубан Микола Юрійович - доктор філософії з історії та археології, член правління Луганського обласного об'єднання ВУТ "Просвіта" імені Тараса Шевченка, голова правління громадської організації "Фонд відновлення залізничної спадщини України" (Київ, Україна)
- ✦ Руденко Юлія Анатоліївна - доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики дошкільної освіти ДЗ "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського (Одеса, Україна)
- ✦ Сидоренко Сергій Іванович - кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- ✦ Синявська Олена Олександрівна - кандидат історичних наук, доцент, доцент Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (Одеса, Україна)

- ✚ Січкаренко Галина Геннадіївна - доктор історичних наук, доцент, професор кафедри документознавства та інформаційної діяльності Державного університету телекомунікацій (Київ, Україна)
- ✚ Скляр Ірина Олександрівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української філології, доцент кафедри світової літератури Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ Донбаський Державний педагогічний університет (м. Дніпро, Україні)
- ✚ Степанова Наталія Михайлівна - кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри дошкільної освіти, заступник з науки директора ННІ педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (Черкаси, Україна)
- ✚ Стратулат Наталія Вікторівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри журналістики та мовної комунікації Національного університету біоресурсів і природокористування (Київ , Україна)
- ✚ Супрун Володимир Миколайович – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри журналістики та українознавства Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна)
- ✚ Телєжкіна Олеся Олександрівна - доктор філологічних наук (спеціальність "Українська мова"), доцент, професор кафедри мовної підготовки, педагогіки та психології Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова, (Харків, Україна)
- ✚ Толочко Світлана Вікторівна – доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України (Київ, Україна)
- ✚ Хитровська Юлія Валентинівна - доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії факультету соціології і права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (Київ, Україна)
- ✚ Федотова Оксана Олегівна - доктор історичних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри інформаційної діяльності Маріупольського державного університету (Київ, Україна)
- ✚ Чікарькова Марія Юріївна - доктор філософських наук (спец. "філософія культури"), професор кафедри філософії та культурології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (Чернівці, Україна)
- ✚ Шандра Наталія Андріївна - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов для природничих факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка (Львів, Україна)
- ✚ Шевель Інна Петрівна - кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв (Київ, Україна)
- ✚ Шеремет Інєса Володимирівна - кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри медикобіологічних та валеологічних основ охорони життя і здоров'я Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова (Київ, Україна)
- ✚ Шологон Лілія Іванівна - доктор історичних наук, доцент, професор кафедри історії Центральної та Східної Європи і спеціальних галузей історичної науки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (Івано-Франківськ, Україна)
- ✚ Щербак Олена Володимирівна - кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри прикладної лінгвістики Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (Миколаїв, Україна)
- ✚ Янкович Олександра Іванівна - доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (Тернопіль, Україна)
- ✚ Ярослав Сирник - доцент кафедри етнології та культурної антропології Вроцлавського університету (Вроцлав, Польща)

Статті розміщені в авторській редакції. Відповідальність за зміст та орфографію поданих матеріалів несуть автори

ЗМІСТ

СЕРІЯ «ФІЛОЛОГІЯ»

Akulshyna N. <i>OVERVIEW OF THE PHILOSOPHICAL SCHOOLS OF ANCIENT PERSIA</i>	29
Alekseev A.Ya., Vysotska T.M., Cherkashchenko O.M. <i>ON THE INTERDISCIPLINARY SPECIFICITY OF TRANSLATION</i>	45
Didkovska T.L., Drozd M.S., Melnychuk Yu.I. <i>LINGUISTYLISTIC DIFFICULTIES OF SIMULTANEOUS INTERPRETING ON THE EXAMPLE OF A PRESS CONFERENCE</i>	60
Holiad N.I. <i>THE INFLUENCE OF THE BIBLE TRANSLATIONS ON THE ESTABLISHMENT AND EVOLUTION OF THE WEST GERMANIC LANGUAGES</i>	73
Mudryk D.P. <i>LEXICAL PECULIARITIES OF USING APHORISMS IN POLITICAL DISCOURSE OF THE ENGLISH LANGUAGE</i>	84
Nypadymka A.S., Lakiychuk O.V., Korbut O.H. <i>THE IMPORTANCE OF NON-VERBAL TOOLS USED BY ZOOMERS (GEN Z) IN ONLINE COMMUNICATION</i>	92
Ordynska I.Ya. <i>GENDER DISCRIMINATION AND ITS MANIFESTATIONS IN TRANSLATION STUDIES</i>	105
Reshetar O.V. <i>CHALLENGES IN TEACHING ENGLISH AS A FOREIGN LANGUAGE AT THE AGE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE</i>	114
Stetsenko N.M., Malanchii T.O. <i>NEUROLINGUISTICS IN THE AGE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE: RECENT RESEARCH AND CHALLENGES FOR TRANSLATION STUDIES</i>	125
Абрамович В.Є., Бермас О.М., Циба А.А. <i>ВІД ТРАНСЛЯЦІЇ ДО СПІВКОНСТРУЮВАННЯ: ЗАСТОСУВАННЯ ПОСТНЕКЛАСИЧНИХ МОДЕЛЕЙ У НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ</i>	135

- Бовгиря Д.Д.** 1067
АКМЕОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ТА ЙОГО РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТІСНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ
- Богданова І.М.** 1077
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ
- Боровець І.І., Дубінський В.А., Пігович І.О.** 1088
УМОВНО-СХЕМАТИЧНА НАОЧНІСТЬ ЯК МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ (НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ ОКРЕМИХ ПОЛІТИЧНИХ ТЕРМІНІВ З ІСТОРІЇ ХІХ СТ.)
- Бохонько Є.О.** 1099
МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ БАКАЛАВРІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ЗА СПЕЦІАЛІЗАЦІЄЮ «ТРАНСПОРТ» У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ТЕОРІЯ АВТОМОБІЛЯ»
- Брюховецька І.В., Імбер В.І., Височан Л.М.** 1109
ІМЕРСИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТНИХ СИСТЕМ ЄВРОПИ
- Будкевич В.А.** 1120
КОРОТКИЙ ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПЕРЕДУМОВ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ ПРАВА В УКРАЇНІ У 90 РР. ХХ СТОЛІТТЯ
- Бузін О.Л.** 1129
ДО ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ МОЛОДИХ УЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
- Буланов І.Д.** 1139
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ЗАСТОСУВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
- Булінін В.О., Булініна О.Д., Маслова Н.М.** 1151
ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ
- Бурчак Л.В., Бурчак С.О.** 1162
ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНОГО ЦИКЛУ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТИ

УДК: 378.091.12:005.963:316.46

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-5\(35\)-1151-1161](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-5(35)-1151-1161)

Булинін Владислав Олександрович аспірант, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, м. Харків, тел.: (096)256-36-91, <https://orcid.org/0000-0003-4185-1349>

Булиніна Оксана Дмитрівна магістр медицини, старший викладач кафедри фізіології, Харківський національний медичний університет, м. Харків, тел.: (063) 577-22-87, <https://orcid.org/0009-0007-5792-086X>

Маслова Наталія Михайлівна кандидат медичних наук, доцент кафедри фізіології, Харківський національний медичний університет, м. Харків, тел.: (067) 919-01-42, <https://orcid.org/0000-0002-3828-9466>

ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ

Анотація. У статті розглядається проблема формування лідерської компетентності у педагогів професійної освіти в умовах гібридних загроз. Мета роботи зводиться до характеристики методів й технологій протидії гібридним загрозам в розрізі компетентності сучасного лідера у сфері професійної освіти в Україні. Зокрема, розкрито дефініцію та змістовне наповнення поняття «гібридні загрози», аналізуються виклики, що виникають перед сучасними педагогами у зв'язку зі змінами у суспільстві та освітній сфері, такими як вплив технологічного розвитку, віддалена та гібридна форми навчання тощо. Систематизовано основні вимоги для модернізації освіти на основі ціннісно-орієнтованого підходу. Опрацьовано стратегії формування лідерської компетентності серед педагогів професійної освіти з урахуванням гібридних загроз. Увагу акцентовано на необхідності поєднання традиційних методів навчання з інноваційними підходами, використання сучасних інструментів та технологій для розвитку лідерських навичок серед педагогів. Також у статті обговорюються можливості самовдосконалення педагогів у контексті гібридних загроз, враховуючи важливість постійного професійного розвитку та адаптації до нових умов. З'ясовано, що у контексті професійної освіти гібридні загрози можуть бути особливо відчутними через зміни в ринкових умовах, вимоги до професійних навичок та вплив на можливості для підвищення кваліфікації і професійного розвитку. У висновку вказано на необхідність

системного підходу до формування лідерської компетентності педагогів професійної освіти в умовах гібридних загроз, що передбачає співпрацю між освітніми установами, урядовими органами, а також активну участь самого педагогічного колективу у процесі створення та впровадження ефективних стратегій розвитку лідерських якостей.

Ключові слова: глобальне навчання, гібридні загрози, деструктивний вплив, ціннісно-орієнтований підхід.

Bulynin Vladislav Oleksandrovich graduate student, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv, tel: (096) 256-36-91, <https://orcid.org/0000-0003-4185-1349>

Bulynina Oksana Dmytrivna Master of Medicine, Senior Lecturer of the Department of Physiology, Kharkiv National Medical University, Kharkiv, tel: (063) 577-22-87, <https://orcid.org/0009-0007-5792-086X>

Maslova Nataliya Mykhaylivna Candidate of Medicine. Sciences, Associate Professor of the Department of Physiology, Kharkiv National Medical University, Kharkiv, tel: (067) 919-01-42, <https://orcid.org/0000-0002-3828-9466>

FORMATION OF LEADERSHIP COMPETENCE OF VOCATIONAL TEACHER IN THE CONTEXT OF HYBRID THREATS

Abstract. The article deals with the problem of developing leadership competence in vocational teachers in the context of hybrid threats. The purpose of the work is to characterize the methods and technologies of countering hybrid threats in the context of the competence of a modern leader in the field of vocational education in Ukraine. In particular, the definition and content of the concept of «hybrid threats» are revealed, the challenges faced by modern educators in connection with changes in society and the educational sphere, such as the impact of technological development, remote and hybrid forms of education, etc. are analyzed. The basic requirements for modernizing education based on a value-based approach are systematized. The strategies for the formation of leadership competence among vocational teachers in view of hybrid threats are elaborated. Attention is focused on the need to combine traditional teaching methods with innovative approaches, the use of modern tools and technologies to develop leadership skills among teachers. The article also discusses the possibilities of self-improvement of teachers in the context of hybrid threats, given the importance of continuous professional development and

adaptation to new conditions. It has been found that in the context of vocational education, hybrid threats can be particularly noticeable due to changes in market conditions, requirements for professional skills and the impact on opportunities for professional development. The article concludes by pointing out the need for a systematic approach to the formation of leadership competence of vocational teachers in the context of hybrid threats, which involves cooperation between educational institutions, government agencies, as well as the active participation of the teaching staff itself in the process of creating and implementing effective leadership development strategies.

Keywords: global learning, hybrid threats, destructive influence, value-based approach.

Постановка проблеми. За останні декілька років система дошкільної, загальноосвітньої та вищої освіти зазнала суттєвих модифікацій, зокрема під впливом зовнішніх чинників. Якщо, до прикладу, в європейських країнах передумовою, як правило, виступали епідеміологічні показники (коронавірусна інфекція COVID-19) та рівень інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій у більшість сфер суспільної діяльності, то вітчизняна педагогіка вимушена адаптуватися до специфіки функціонування в умовах військового стану, спричиненого вторгненням Росії на територію незалежної України у лютому 2022 року. Активні бойові дії девальвують вітчизняну освітню систему, паралізуючи можливість її нормального функціонування. Та очевидно, що в умовах руху суспільства до сталого розвитку відбувається посилення ваги, цінності бази науки. Педагогічна спільнота наголошує на необхідності переходу від моделі «підтримуючої освіти» (реактивної, як відповідної стадії нестійкого розвитку цивілізації), до системної моделі «випереджальної освіти» (проактивної), яка кореспондується із цілям сталого розвитку й втілює його принципи. Усвідомлення потреби логічних трансформацій і прийняття рішень про шляхи побудови випереджаючої освіти засновано на ідеї та концепції освіти на користь сталого розвитку, що вимагає аналізу перспектив розвитку освіти у державі із урахуванням поточних можливостей здійснення подібного переходу.

Україна, щоб стати сучасною конкурентоспроможною країною, повинна слідувати глобальним тенденціям зміни ролі знання, інтелектуального ресурсу, капіталу й потенціалу у процесі свого інноваційного розвитку. Визнаючи роль інтелектуального потенціалу в ході соціокультурного та соціально-економічного розвитку цивілізації, людство послідовно переходить до нового типу суспільства – інформаційного, а за тим – до суспільства знань. За подібних умов розширюється коло вимог до

викладачів: вони мають забезпечувати не лише належні умови для розвитку освітян, корегувати і консультувати їх в рамках окремих дисциплін, забезпечувати творче сприйняття знань та мотивувати до вивчення предметів і самоосвіти, але й виховувати у собі лідерські компетентності, де останні позиціонуються як критично важливі, оскільки педагоги повинні бути готові до впровадження інноваційних підходів, швидко адаптуватися до змін, а також керувати груповими процесами навчання у мінливому середовищі.

Метою статті є характеристика способів й технологій протидії гібридним загрозам в розрізі компетентності сучасного лідера у сфері професійної освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. Суспільство ХХІ ст. – це в першу чергу епоха інформатизації і соціальної динаміки, що вимагає належного рівня освіти. Цим зумовлена посилена увага усіх провідних країн світу до освітньої системи, оскільки вона розглядається ними як один із головних елементів соціальної моделі розвитку суспільства. Концепція регульованого світового розвитку відіграє ключову роль у модернізації змісту освіти, забезпечуючи найважливішу тенденцію перетворення цілей, форм і методів навчання. Вказані трансформації відповідають вимогам як особистості, так і суспільства в умовах сучасної соціокультурної ситуації. Новий тип раціонального мислення стає передумовою для відповідності особистості домінантам світового розвитку.

Основні вимоги для модернізації освіти на основі ціннісно-орієнтованого підходу включають:

- розвиток глобального світорозуміння;
- зміна ракурсу в побудові освіти з акцентом на освоєнні методології діяльності та формуванні рефлексивних здібностей;
- міждисциплінарний підхід до навчання, заснований на сучасному знанні;
- розвиток творчих здібностей та базування принципів навчання на власному досвіді учнів;
- формування та впровадження в практику культури багатокритеріальної постановки і вирішення інноваційних завдань;
- використання освітніх технологій, спрямованих на пріоритетний розвиток людської особистості, зокрема її здібностей до соціалізації [1, с. 105-106].

Мета освіти полягає в формуванні нової картини світу, яка поєднує історичне бачення розвитку суспільства з усвідомленням гармонії між людиною, природою і суспільством, а також нової стратегії розвитку людства [2, С. 115]. Її реалізація – комплексне завдання, по більшій мірі залежне від здатності успішно протидіяти гібридним загрозам.

Якщо апелювати до дефініції зазначеного терміну, доцільним буде зауважити, що його трактування у різних джерелах не має єдиного підходу. Так, у більшості випадків його асоціюють із комплексною безпековою ситуацією в країні, економікою, рідше – питаннями, дотичними до специфіки публічного управління та адміністрування. Разом з тим, у світлі педагогічної діяльності про гібридні загрози говорять як про феномен, котрий описує різноманітні види проблем або викликів, що поєднують у собі елементи різних типів загроз для освітнього процесу/середовища. Такі загрози можуть включати аспекти фізичних, соціальних, психологічних, технологічних та інших небезпек, що безпосередньо впливають на навчання та виховання. Наприклад, це можуть бути ситуації, коли використання технологій в освітньому процесі стає джерелом ризику для кібербезпеки, або коли соціальні конфлікти впливають на клімат у навчальному середовищі.

В широкому розумінні, гібридні загрози – це посилення викликів, загроз і криз шляхом поєднання їх в єдине ціле, що зумовлено як об'єктивно, так і є наслідком дій певних суб'єктів, метою яких виступає свідоме послаблення національної стійкості, стагнація цивілізаційної суб'єктності, а в деяких випадках і знищення її [3, С. 29]. Вона не має постійної форми, проте досить оперативно і гнучко трансформується та адаптується до умов, у яких перебуває, щоби діяти, виживати та досягати сприятливої переваги; відповідно, нехтує часом і простором для досягнення результату через виснаження, тим самим використовуючи відчуті слабкості й вразливості.

Деструктивний вплив можна прослідкувати як в розрізі цілої сфери суспільної діяльності, так і в окремому її сегменті. До прикладу, гібридна війна відображається на освіті через відповідні інформаційні операції, кібератаки, дезінформацію, терористичні загрози та інші методи, що безумовно несуть конкретні наслідки для освіти:

- кібератаки на освітні установи. Мова йде не лише про профільне міністерство, до компетенції якого належить формування політики у сфері освітньої діяльності, але й приватні та державні навчальні заклади, центри підвищення кваліфікації, онлайн лекторії; інші суб'єкти, що беруть участь в освітньому процесі. Кібератаки в даному випадку не стільки орієнтовані на знищення чи пошкодження навчального матеріалу, скільки на маніпуляції із конфіденційною інформацією, незаплановані перерви у роботі систем управління, порушення у навчальних структурах та ін.;

- вплив на зміст освіти (через зміну програм, включення політично забарвлених матеріалів, спотворення історичних фактів). Особливо відчутним в останні десятиліття був вплив на території Східної України;

- економічний тиск (зменшення фінансування, зниження кількості студентів, котрі навчаються за державним замовленням, відсутність модернізованого інвентарю для навчального процесу);

- психологічний вплив (гібридні загрози безумовно підсвідомо тиснуть на студентів, викладачів та інших осіб, задіяних у вказаному процесі, впливаючи на їхню працездатність);

- дезінформація та пропаганда. Гібридна війна часто використовується для розповсюдження дезінформації, пропаганди через різні медіа, соціальні мережі, відомості з яких повсякчас мігрують в освітній простір. Більшою мірою, це стосується до спотворення історичних подій (їх інтерпретації), оцінки актуальних політологічних питань, формування недовіри до освітніх інституцій.

Для уникнення відповідних наслідків в Україні у 2022 – 2023 роках було інтегровано проект IREX, в рамках якого сформовано навчальну програму тренінгів, а також вибираються цільові аудиторії й система методичної підтримки учасників, щоб дослідити зміни й тенденції в споживанні інформації серед українців. Паралельно провадиться аналіз їх стійкості до дезінформації та потреби у подальшому навчанні. У цей період, завдяки комплексному навчанню, 1214 викладачів закладів освіти (25 ІППО та 21 ЗВО) підвищили рівень своїх знань щодо навичок критичного сприйняття інформації, протидії маніпуляціям, пропаганді та дезінформації. У зв'язку зі змінами у сфері діяльності після повномасштабного вторгнення росії в Україну набули критичного значення знання з медіаграмотності та вміння працювати з інформацією для оперативного прийняття рішень. Отримані в рамках проекту навички виявилися надзвичайно корисними для учасників у період війни. IREX спільно з Національним проектом з медіаграмотності «Фільтр» розробили цикл відкритих лекцій для викладачів ІППО і ЗВО, а також для студентів ЗВО, які ведуть провідні фахівці у галузях медіапсихології, журналістики, медіаетики та стратегічних комунікацій. Викладачі отримали конспекти проведених лекцій з рекомендованою літературою для подальшої роботи зі студентами у цих напрямках та інші навчальні матеріали, що містять належну інформацію [4].

У контексті професійної освіти ці впливи можуть бути особливо відчутними через зміни в ринкових умовах, вимоги до професійних навичок, вплив на можливості для підвищення кваліфікації, професійного розвитку. Наприклад, кібератаки можуть стимулювати фахівців у сфері інформаційної безпеки до посилення своїх навичок знань в області забезпечення ефективної протидії. Дезінформація може також впливати на сприйняття фахівцями певних професійних тем або настанов, що може мати наслідком зміни в попиту на певні види професій або послуг.

На рівні із виключно деструктивними глобальними загрозами фігурують явища амбівалентного характеру, такі як штучний інтелект (ШІ). ШІ має потенціал для розв'язання деяких доволі серйозних проблем, що існують сьогодні в освіті, упровадження інновацій у практику викладання й навчання та прискорення очікуваного прогресу через впровадження системи глобальної освіти. Однак стрімкий розвиток технологій неминуче тягне за собою численні ризики та проблеми, які дотепер випереджали політичні дебати, створення нормативної бази.

Глобальне навчання – це метод, що ґрунтується на алгоритмах, завдяки якому машина «навчається» на основі великої кількості даних, доступних для неї (використовується вже в багатьох областях, таких як класифікація зображень, розпізнавання й обробка природної мови) [5, С. 17]. Сьогодні зміст та методи навчання необхідно перетворити на новий формат, який відповідатиме потребам ХХІ ст. У той час як освіта стикається з проблемою сучасних технологій, розвиток ШІ є тим, що може найбільше вплинути на освіту майбутнього, розширити її можливості для відповіді на сучасні виклики. ШІ має потенціал для підвищення ефективності системи освіти, потенційно здатен персоналізувати процес навчання відповідно до індивідуальних потреб учнів та значно знизити адміністративне навантаження на викладачів.

З педагогічного погляду видається більш значущим використовувати ШІ для розроблення компетенцій, які дадуть змогу спеціалістам долати труднощі в навчанні, так щоб ШІ лише замінив навички, які є основою важливих когнітивних здібностей. ШІ можна уявити як здатність комп'ютерних програм працювати аналогічно людському мозку, тобто без заздальгідь визначеного програмування. Тож, якщо навчити штучний інтелект працювати як окремого викладача, - можна дуже швидко надати такого ментора для кожного студента, переорієнтувавши освітній процесі із груп на окремих осіб.

Так, стартап під назвою SmallStep створив технологію штучного інтелекту, яка автоматично генерує навчальні тексти з будь-якого джерела в будь-якій галузі знань. SmallStep зараз тестує технологію навчання англійської мови для непрофільних спеціальностей. Досить навантажити систему великою кількістю статей англійською мовою в предметній галузі, і вона сама генеруватиме навчальні вправи та вікторини. Потім уже інша технологія ШІ відстежує прогрес кожного учня, готує для нього вправи, повністю адаптовані до його здібностей і успіхів, що забезпечує найбільш ефективну траєкторію навчання. Викладач стежить за загальним розвитком учня онлайн за допомогою контрольних співбесід. Завдяки технологіям, учитель може взаємодіяти з набагато більшою кількістю учнів. Експерти

припускають, що надалі ШІ використовуватиметься як асистент викладача у віртуальній реальності. Тобто під час лекцій та пояснень навчального матеріалу, ШІ на фоні автоматично генеруватиме візуальну інформацію з відповідної теми – пояснення термінів, інфографіку, ілюстрації [6, С. 55]. Замість застарілих, стандартних ілюстрацій та прикладів, що використовувалися вже десятиліттями, втрачаючи свою актуальність, ШІ генеруватиме й надаватиме актуальні супровідні матеріали безпосередньо під час занять. Вони, в свою чергу, будуть доступні кожному учневі в його інтерфейсі, де він зможе збільшувати, обертати та модифікувати їх відповідно до своїх потреб. Усі дані, згенеровані штучним інтелектом, автоматично зберігатимуться в архіві заняття, і до них можна буде звернутися в будь-який час.

ШІ може використовуватися для розвитку soft skills, до прикладу, комунікативних, лідерських якостей особистості. Одним з прикладів використання ШІ для розвитку лідерських якостей є віртуальні тренувальні сценарії. За допомогою симуляцій та аналізу даних ШІ зможе створювати реалістичні ситуації, а освітянин отримує чудову нагоду випробувати свої лідерські вміння у різних контекстах, експериментувати зі своїм стилем керівництва, виробляти реакції на різні сценарії, вдосконалювати навички без реальної потреби у пошуку практичних комунікаційних кейсів. Крім того, ШІ може забезпечити індивідуалізовані рекомендації для розвитку soft skills, аналізуючи психометричні дані та взаємодіючи з користувачем на основі його поточних сильних та слабких сторін. Наприклад, система може розпізнати слабкі місця в комунікації конкретної особистості та надавати рекомендації щодо курсів або тренувань для покращення цих навичок. Отже, використання ШІ для розвитку soft skills, зокрема лідерських якостей, здатне виявитися цілком ефективним і перспективним напрямком, що дозволяє людям розвивати суб'єктивні навички в умовах, котрі максимально наближені до реальних ситуацій, а також отримувати індивідуалізовану підтримку у своєму процесі саморозвитку.

Разом з тим, сервіси, які потенційно можуть виконувати роботу за учнів (недотримання вимог академічної доброчесності), у багатьох викликають тривогу. Наразі в більшості випадків текст, написаний нейромережею, можна відрізнити від підготовленого людиною, але технології швидко розвиваються і виникає питання, як у майбутньому використовувати інструменти на кшталт ChatGPT виключно на користь освіти. Досягти цього виключно регулятивними методами апріорі нереально. Суб'єкт освітнього процесу має усвідомлювати всі наслідки «перекладання» функції із виконання завдань на ШІ. Таким чином, в сучасних реаліях саме когнітивні навички орієнтовані на подолання

труднощів, спровокованих гібридним загрозами, визнаються ключовими здібностями освітян, оскільки для розпізнавання або швидкої адаптації до невідомого потрібні розумова спритність, терпимість до амбівалентності або невизначеності [7, С. 510].

З окреслених міркувань, як влучно зауважують зарубіжні науковці, важливо коригувати навчальні матеріали кожного року, щоб охопити найбільш критичні зміни в середовищі, яке динамічно розвивається, враховуючи складну безпекову ситуацію. Предмети/курси повинні бути побудовані таким чином, щоб включати зазначені питання як в профільні, так і непрофільні курси [8, С. 525].

На рівні безпосередньо навчальних закладів рекомендовано тестувати і впроваджувати спеціалізовані науково-дослідні міжфакультетські лабораторії з протидії гібридним загрозам. З погляду спеціальних компетентностей педагога професійної освіти це дасть змогу не лише розвинути лідерські якості, але й:

- визначати напрями досліджень особливостей (ознак) застосування деструктивних технологій ерозії освітньої сфери з арсеналу «гібридної» війни;

- практично адаптувати науково-обґрунтовані безпекові соціокультурні практики в їх глобальному, регіональному і локальному вимірах;

- розкриє спроможність до планування, обґрунтування та обговорення результатів управлінської й інформаційно-аналітичної діяльності з протидії загрозам соціокультурній системі України у межах власної компетенції та професійних обов'язків;

- трансливатиме індивідуальну готовність надавати науково-обґрунтовані, професійні рекомендації та висновки, керуватися відповідними нормативно-правовими нормами та концептуальними документами із забезпечення культурно-гуманітарної безпеки України [9, С. 8].

3-поміж іншого, розвиток медіаграмотності є ще однією з ключових компетентностей в ХХІ ст., і ця сфера визначена як пріоритетна, в тому числі, в розрізі компетентностей педагога професійної освіти. В Україні усвідомлення щодо необхідності розвитку медіаграмотності серед громадян та активного просування медіаосвіти почалося у 2010 році із створенням та подальшим оновленням Концепції медіаосвіти у 2016 році. Документ акцентує на необхідності протидії зовнішній інформаційній агресії, негативній іноземній пропаганді, підкреслює важливість медіаосвіти в сучасних умовах, де вона стає необхідною складовою інформаційної безпеки країни та відіграє стратегічну роль у формуванні молодіжного патріотизму та української ідентичності [10, С. 16].

Висновки. Забезпечення лідерської компетентності педагога професійної освіти в умовах гібридних загроз є актуальним завданням сучасної

освітньої системи, вирішення якого охоплює як традиційні, так і цифрові аспекти. Для того, щоб ефективно впоратися з ними, педагоги мають розвивати свою лідерську компетентність. По-перше, лідерська компетентність передбачає здатність педагога приймати відповідальні рішення в умовах нестабільності та невизначеності. Гібридні загрози можуть включати в себе не лише традиційні виклики, такі як соціальні конфлікти або природні катастрофи, але й цифрові атаки або дезінформацію через Інтернет. Педагоги-лідери повинні мати навички аналізу та критичного мислення, щоб ефективно реагувати на події і приймати обґрунтовані рішення. По-друге, лідерство вимагає від викладача практичного вміння мобілізувати та мотивувати інших учасників освітнього процесу. У контексті гібридних загроз це означає не лише взаємодію зі студентами, але і співпрацю з колегами, батьками та іншими зацікавленими сторонами. По-третє, лідерська компетентність обумовлює здатність педагога до саморозвитку, постійного вдосконалення професійних якостей та індивідуальних чеснот (зокрема, оновлення своїх знань, підвищення кваліфікації, обмін досвідом із колегами, участь у науково-дослідній діяльності).

Отже, формування лідерської компетентності педагога професійної освіти в умовах гібридних загроз вимагає комплексного підходу та постійного самовдосконалення. Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у аналізі організаційно-правових основ, форм і методів протидії загрозам у національній культурно-гуманітарній сфері.

Література:

1. Ісакова О. І., Шлеїна Л. І., Єременко Л. В., Зімонова О. В. Філософські аспекти розвитку вищої освіти. Удосконалення освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти: збірник науково-методичних праць. Запоріжжя: ТДАТУ. 2023. Вип. 26. С. 103–111.
2. Алексейчук І. С. та ін. Філософія освіти і науки: навч. посіб. І.С. Алексейчук та ін. 2-ге вид. переробл. та доповн. Слов'янск. 2019. 365 с.
3. Пирожков С. І., Майборода О. М., Хамітов Н. В., та інш. Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз: національна доповідь ред. кол. С. І. Пирожков, О. М. Майборода, Н. В. Хамітов, Є. І. Головаха, С. С. Дембіцький, В.А. Смолій, О.В. Скрипнюк, С. В. Стоєцький. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ. 2022. 552 с.
4. Проект «Вивчай та розрізняй: посилення стійкості та протидія дезінформації під час війни» (2022–2023). офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <http://surl.li/nsrhi>
5. Триняк М. В. До питання про теоретичний конструкт глобального навчання. Освітній простір в контексті суспільних трансформацій: виклики сьогодення та пріоритети розвитку: зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. науковців, викладачів, аспірантів та фахівців-практиків. Харків. 2020. С. 16–18.
6. Пригодій М. А., Гуржій А. М., Гуменний О. Д., та ін. Цифрові технології професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у воєнний та повоєнний час: навчально-методичний посібник. Пригодій М. А., Гуржій А. М., Гуменний О. Д., Голуб І. І., Пригалінська Т. Г., Волошин А. М. Київ: Інститут професійної освіти НАПН України. 2023. 327 с.

7. Anton M. Hybrid pedagogies for hybrid war. Scientific research and education in the air force-afases. Bucharest. 2016. P. 509–516.

8. Korauš A., Gallo P., Mihalčová B., Pružinský M., Kurilovská L. The influence of education on the issue of hybrid threats, Entrepreneurship and Sustainability Issues, VI Entrepreneurship and Sustainability Center, vol. 11(2), 2023. P. 516–528.

9. Веденеев Д. В., Копієвська О. Р. Гібридні загрози як об'єкт освітніх практик у культурно-мистецькій сфері України (за досвідом реалізації проекту Erasmus «Академічна протидія гібридним загрозам – WARN» 610133-EPP-1-2019-1-FI-EPPKA2-CBHE-JP»). Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал. 2021. № 2. С. 3–11.

10. Найдьонова Л. А., Слюсаревський М. М. Концепція впровадження медіа-освіти в Україні: нова редакція за ред. Л. А. Найдьонової, М. М. Слюсаревського. Київ. 2016. 16 с.

References:

1. Isakova O. I., Shlieina L. I., Yremenko L. V., Zimonova O. V. (2023) Filosofski aspekty rozvytku vyshchoi osvity. Udoskonalennia osvitho-vykhovnoho protsesu v zakladi vyshchoi osvity: zbirnyk naukovo-metodychnykh prats. Zaporizhzhia: TDATU. Vyp. 26. S. 103-111. [in Ukrainian].

2. Alekseichuk I. S. ta in. (2019) Filosofiia osvity i nauky: navch. posib. I.S. Alekseichuk ta in. 2- he vyd. pererobl. ta dopovn. Sloviansk. 365 s. [in Ukrainian].

3. PyrozHKov S. I., Maiboroda O. M., Khamitov N. V., ta insh. (2022) Natsionalna stiikist Ukrainy: stratehiia vidpovidi na vyklyky ta vyperedzhennia hibrydnykh zahroz: natsionalna dopovid red. kol. S. I. PyrozHKov, O. M. Maiboroda, N. V. Khamitov, Ye. I. Holovakha, S. S. Dembitskyi, V.A. Smolii, O V. Skrypniuk, S. V. Stoietskyi. Instytut politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. Kyiv. 552 s. [in Ukrainian].

4. Proiekt «Vyvchai ta rozrizniai: posylennia stiikosti ta protydiai dezinformatsii pid chas viiny» (2022–2023). ofitsiyni sait Ministerstva osvity i nauky Ukrainy. URL: <http://surl.li/nsrhi> [in Ukrainian].

5. Tryniak M. V. (2020) Do pytannia pro teoretychni konstrukt hlobalnoho navchannia. Osvitnii prostir v konteksti suspilnykh transformatsii: vyklyky sohodennia ta priorytety rozvytku: zb. tez dop. Mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf. naukovtsiv, vykladachiv, aspirantiv ta fakhivtsiv-praktykiv. Kharkiv. S. 16–18. [in Ukrainian].

6. Pryhodii M. A., Hurzhii A. M., Humennyi O. D., ta in. (2023) Tsyfrovi tekhnolohii profesiinoi pidhotovky maibutnykh kvalifikovanykh robitnykiv u voiennyi ta povoiennyi chas: navchalno-metodychni posibnyk. Pryhodii M. A., Hurzhii A. M., Humennyi O. D., Holub I. I., Pryhalinska T. H., Voloshyn A. M. Kyiv: Instytut profesiinoi osvity NAPN Ukrainy. 327 s. [in Ukrainian].

7. Anton M. (2016) Nybrid pedagogies for hybrid war. Scientific research and education in the air force-afases. Bucharest. pp. 509–516.

8. Korauš A., Gallo R., Mihalčová V., Pružinský M., Kurilovská L. (2023) The influence of education on the issue of hybrid threats, Entrepreneurship and Sustainability Issues, VI Entrepreneurship and Sustainability Center, vol. 11(2), pp. 516–528.

9. Viedienieiev D. V., Kopyievska O. R. (2021) Hibrydni zahrozy yak obiekt osvithnykh praktyk u kulturno-mystetskii sferi Ukrainy (za dosvidom realizatsii proiektu Erasmus «Akademichna protydia hibrydnym zahrozam – WARN» 610133-EPP-1-2019-1-FI-EPPKA2-CBHE-JP»). Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv: nauk. zhurnal. № 2. S. 3–11. [in Ukrainian].

10. Naidonova L. A., Sliusarevskiy M. M. (2016) Kontseptsiia vprovadzhennia mediaosvity v Ukraini: nova redaktsiia za red. L. A. Naidonovoi, M. M. Sliusarevskoho. Kyiv. 16 s. [in Ukrainian].